

Van Kalesi Höyüğü Kazılarında Keşfedilen Urartu Yazılı Belgeleri

Kenan IŞIK

Keywords: Harem, Van Kalesi, Mound, Urartian Tablet, Bullae

Anahtar Kelimeler: Harem, Van Kalesi, Höyüğü, Urartu Tableti, Bulla

Van Kalesi Höyüğü Van Kalesinin hemen kuzeybatısında, kaleye doğu-batı istikametinde paralel olarak uzanmaktadır. Urartu başkenti Tuşpa sitadeline (Van Kalesi) yakınlığı dikkate alındığında Van Kalesi Höyüğü Urartu tarihi ve arkeolojisi için oldukça önem arz etmektedir. Burada ilk olarak 1939 yılında Amerikalı Kirsopp ve Silva Lake çifti kısa süreli bir kazı çalışması yapmıştır (Korfmann 1982: 195 vd.). Höyük ile ilgili daha detaylı bilgilerin elde edildiği bilimsel kazı çalışmaları ise 1989-1991 yılları arasında Prof. Dr. M. Taner Tarhan başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Höyüğün batı kısmında yoğunlaşan bu kazılarda Urartu dönemine atfedilen yapı katları açığa çıkarılmıştır (Tarhan – Sevin 1991: 33 vd; Tarhan – Sevin 1993: 40 vd.). Söz konusu kazılarda birçok arkeolojik eserin ele geçmesine rağmen herhangi bir Urartu yazılı belgesine rastlanmamıştır.

Van Kalesi höyüğünde kazılara 2010 yılında İstanbul Üniversitesi, Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Erkan Konyar başkanlığında yeniden başlandı. Dört yıldan beri düzenli bir şekilde devam eden kazı çalışmaları sırasında Urartulara ait bazı yazılı veriler keşfedilmiştir.¹ Bu çalışmada höyükte ele geçen söz konusu yazılı eserleri oluşturan bir bulla, bir kap parçası ve bir tablet incelenip değerlendirilmiştir.

---

¹ Van Kalesi Höyüğünde 2010 yılından bu yana devam eden kazılarda ele geçen Urartu yazılı belgeleri üzerinde çalışma iznini bana veren kazı başkanı Yrd. Doç. Dr. Erkan Konyar'a buradan teşekkürlerimi sunarım.

Bulla

Höyükte kazının ilk yılı (2010) gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bir Ortaçağ mezar dolgusu içinde pişmiş topraktan yapılmış bir Urartu bullası ele geçer. Bulla muhtemelen höyüğün Ortaçağ'da tahrip edilen alt katlarından taşınmıştır. Dar yüzüne yazıt işlenmemiş olan bulla'nın her iki baskı kısmına form itibarıyla silindir-damga türü bir mühür basılmıştır. Mührün damga kısmı bulla'nın bir yüzünde görülürken, silindir kısmı ise diğer yüzünde görülür. Yuvarlak formdaki damga mühür üzerinde Urartulara ait bazı bulla ve tabletlerden bilinen kanatlı at motifi işlenmiştir. Baskıda karışık yaratığın sadece ayakları ve gövdesi görülmektedir (Res.1/Çiz.1). Ele geçen benzer damga mühür baskılarında kanatlı atın bir elinde bakraç, diğer elinde ise bazı meyveler tuttuğu görülür (Abay 2001: 324) (Çiz.2).

Mührün silindir kısmının basıldığı yüzün sol üst köşesinde bulla yaş iken işlenmiş tekstil izleri görülmektedir. Silindir baskıda ise birkaç çivi yazısı işareti ile hemen altında bir hayat ağacı göze çarpar. Baskıda hayat ağacının sadece bir kısmının bulla yüzeyine işlendiği görülür. (Res.2/Çiz.3) Bir başka deyişle silindir mührün sadece üst yarısı basılmıştır. Buradaki hayat ağaçlı silindir baskısının benzerlerine Karmir-Blur, Bastam ve Ayanis gibi Urartu merkezlerinde ele geçen bazı bulla ve tabletler üzerinde rastlanılır (CTU IV: 214 vdd.). Bu merkezlerdeki örneklerde silindir mühür üzerinde bir hayat ağacı etrafında bacakları aslan, başı ve kanatları kartal şeklinde olan iki grifonlu bir sahne yer alır. Grifonlar bir elleri ile bakraç, diğer elleri ile olasılıkla bir meyveyi ağaca doğru uzatırlar (Çiz.4).

Silindir baskı üzerinde yer alan kısa yazıt Salvini tarafından "Sarduri" adının kısaltması olarak yorumlanmıştır (Konyar 2011: 152). Salvini söz konusu yazıtın transkripsiyonunu şöyle önerir (CTU IV:no. Sigillo. 20-5. (c): 217):

$${}^mD]sar_5 {}^mD[$$

Salvini bu transkribini Bastam'da çıkan ve üzerinde "[^{mD}s]ar₅-du-[-r]i ^{mD}sar₅" yazılı bir tablet üzerindeki mühür baskısına dayandırır. Fakat baskı üzerinde görünen "-sar₅" işareti, aynı zamanda "-ri" olarak da okunabilir. Bu durumda çivi yazılı satırın aşağıda olduğu gibi okunması da mümkündür.

$$[.....]-ri {}^mD'[.....]$$

Her halükarda mühür üzerinde Sarduri adı olduğu anlaşılmaktadır. Damga kısmında kuş başlı kanatlı at, silindir kısmında ise bir hayat ağacı etrafındaki çift grifonlu dölleme sahnesi ile üst ve alt bantları yazılı mühürler "LÜa-şu-li

mühürleri” olarak kategorize edilmiştir.² Burada geçen ^{LU}aşuli’nin bir unvan veya meslek adı olduğunu bilmekle beraber, görevi üzerine başka bir bilgiye sahibi değiliz.

Yazıtlı Kap Parçası

Van Kalesi Höyüğünde yürütülen 2014 yılı kazıları sırasında, içinde dolgu toprağının olduğu M27 no’lu açmada yazıtlı bir pithos parçası ele geçmiştir. Bir kabın gövde kısmına ait parçanın yüksekliği 6,5 cm, genişliği 7,5 cm, kalınlığı ise 1,5 cm’dir. Parça üzerinde iki çivi yazısı işaretten oluşan kısa yazıt şimdye kadar ele geçen Urartu pithosları üzerine işlenmiş yazıtlardan farklıdır (Res.3/Çiz.5). Yazıt doğrudan

[..?] 3 10 [...]

şeklinde tercüme edilebilir. Buna göre yazıtta 3 [$\overline{W}$] ile 10 [$\triangleleft$] sayıları yan yana verilmiştir. Fakat parça üzerinde Urartu pithos yazıtlarında daima bir sayıdan sonra gelen aqarqi, tirusi ve LIŞ gibi sıvı ölçü birimlerine dair bir işaret geçmemektedir. Buda söz konusu çeviriyi zora sokmaktadır. Bir başka çeviri denemesi de şöyle yapılabilir.

[...ti]-ru’. 10 [...]

Bu çeviriye göre ilk işaret tirusi ölçü birimine ait -ru hecesidir. Buna göre tiru. tirusi’nin kısaltması olabilir. Fakat bu ihtimal de zayıf görünüyor. Çünkü özellikle Urartu Kralı II. Rusa dönemi merkezlerindeki pithos yazıtlarında karşımıza çıkan tirusi ölçüsü kısaltmalarında sadece ti. hecesi kullanılmaktadır.³

Urartu çivi yazılı belgeleri göz önünde bulundurulduğunda yukarıda verilen çeviriler mümkün görünmemektedir. Yazıtta 3 sayısı işaretinden sonra gelen işaret [$\triangleleft$] sayısal olarak “10”, hece değeri olarak ise “u” harfini vermektedir (ABZ: no 411). Buna göre parça üzerindeki yazıt

[...] 3 u- [...]

² Seidl “^{LU}a-şu-li”nin önceki okunuşu olan ^{LU}A.NIN-li’den esinlenerek söz konusu mühür grubu için “^{LU}A.NIN-li Siegeltyp” yani “^{LU}A.NIN-li mühür tipi” kavramını kullanmıştır (Seidl 1979:141). Son olarak Salvini söz konusu mühürleri “Sigilli Nominativi del Funzionario ^{LU}aşuli” yani “Görevli Aşuli isimli mühürler” başlığıyla kategorize etmiştir (CTU IV: 214 vdd.).

³ Ayanis Kalesi pithosları için bkz. CTU IV: 225-230; Bastam Kalesi pithosları için bkz. CTU IV: 232-233; Karmir-Blur pithosları için bkz. CTU IV: 235-237; Kef Kalesi pithosları için bkz. CTU IV: 239-240.

şeklinde de okunabilir. Bu da u- ile başlayan ve kabın kapasitesini bildiren yeni bir Urartu ölçü birimi ile karşı karşıya olduğumuzu düşündürmektedir. Yeni bir ölçü adı doğal olarak mümkün olabilir. Keza yazıtlı kap parçası cidarının Urartu pithoslarına oranla çok daha ince olması da bu öneriyi desteklemektedir. Eldeki verilerden söz konusu kabın boyutları ve u- ile başlayan ölçü biriminin ne tür maddeler için kullanıldığını söylemek şimdilik mümkün görünmemektedir.

Tablet

Höyükteki 2014 yılı kazı çalışmaları sırasında M26 olarak adlandırılan mekânda bir tablet ele geçmiştir. Tablet 8,1 cm genişliğe, 6 cm yüksekliğe ve 1,4 cm kalınlığa sahiptir. Fırınlanmamış olduğu anlaşılan tabletin önemli bir kısmı tahrip olmuş vaziyettedir. Bununla birlikte 10 satır olduğu düşünülen tablet üzerinde 9 satır yazıt tespit edilmiştir (Res.4/Çiz.6).

Transkripsiyon:

- 1 [.....]-e
- 2 [.....] NAM
- 3 m[?]a?-na -a-ba- hi-ni- e-di
- 4 m^Dsar₅- [.....] e-ku-di
- 5 qa-[.....]-pa KUR-ni
- 6 KURbi-a[.....]-i
- 7 2[.....] MEŠ
- 8 2[.....]-e
- 9 [.....]-a
- 10 [.....]

Açıklama:

Satır 1. Satırın sonunda görülen “-e” dışında tüm işaretler nokсандır. Burada birçok Urartu tabletinin başlangıcını oluşturan “Kral der ki” manasındaki “LUGAL-še : a-li : ti-i-e” ifadesi yer alıyor olmalıdır.

Satır 2. Buradaki satırın sonunda “Vali” (CTU IV: 289) manasına gelen “NAM” Sümerogramının geçtiği görülür. Vali adından önce genellikle meslek veya unvanların önüne gelen LÚ determinatifinin geçmesi gerekir. Urartu

tabletlerinde kralın emrinden sonra emrin verildiği kişinin adı veya unvanı birinci satırın akabinde gelen satırlarda geçer. Buradaki NAM Sümerogramından hareketle kralın emir verdiği kişinin bir vali olduğu çıkarımına gidilebilir.

Satır 3. Satırda geçen $m[ʔaʔ]$ nabaḫiniedi adı büyük bir ihtimalle bir kabile veya yer adıdır. Burada kelimenin sonundaki -ḫiniedi ekine sahip ülke ve kabile adlarına Urartu yazıtlarında rastlanır.⁴ Bu ek Urartuca'da kabile ve yer adlarında aidiyet bildiren ek - ḫi (ni) (Wilhelm 2008: 111) ile yönelme (direktif) eki - a/edi (Melikishvili 1971: 40 vd.) ile oluşmuştur. Böylece satırda geçen $m[ʔaʔ]$ nabaḫiniedi kelimesi “ $m[ʔa]$ naba ülkesi veya kabilesine” anlamına gelmektedir.

Satır 4. Oldukça kırık bir durumda olan bu satırın başlangıcında “Sarduri” adını bildiren $m^D sar_5$ - işaretleri okunabilmektedir. Satırın sonlarına doğru “ekudi” sözcüğü geçmektedir. Bu sözcük Bastam'da bulunan bir tablet üzerinde “alagi ekudie” şeklinde geçer. Salvini bu ibareyi “aşağıda belirtilen” olarak yorumlamıştır.⁵ Fakat aynı tabletin daha sonraki çevirisinde Salvini'nin “ekudie” kelimesinin geçtiği satırı boş bıraktığı görülür.⁶

Satır 5. Burada satırın başında ve sonunda yer alan işaretler okunabilmektedir. Satırın başındaki qa- ile sonlara doğru -pa olduğu anlaşılan işaretlerin hangi sözcüklere ait olduğunu bilemiyoruz. Aynı satırın sonunda yer alan işaretler KUR-ni olarak çevrilebilir. Fakat burada KUR'dan sonra verilen işaret -ni işaretine yakın bir işaret olan GAG “ok” logogramıdır. GAG Urartuca da hece işareti (syllabogram) olarak kullanılmadı. Başka bir deyişle GAG logogramının Urartuca karşılığını bilmiyoruz. Buna karşın Urartular sık sık KUR logogramını Urartuca “ülke” anlamına gelen “ebani” sözcüğü yerine kullandılar. Wilhelm birbirine yakın benzerlikteki -ni işareti yerine GAG logogramının kullanımının bir yazman hatası olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır.⁷ Bu durumda KUR-ni tercümesi daha mantıklı görünmektedir. Buradaki -ni eki ise tamamlayıcı ek görevindedir (Wilhelm 2008: 111). Urartu yazıtlarında KUR-ni ifadesi genellikle kendisinden önce gelen ülke veya şehir gibi

⁴ Diaueḫiniedi için bkz. CTU I: no A 5-3, satır. 2, sayfa. 190; CTU I: no. A 8-3 I, satır. 6, sayfa. 332; Abilianiḫiniedi için bkz. CTU I: no A 9-3 II, satır. 35, sayfa. 421; CTU I: no A 9-3 VI, satır. 15, sayfa. 428; Eriaḫiniedi için bkz. CTU I: no A 9-3 VI, satır. 12, sayfa. 428

⁵ Salvini Bastam tabletinin 3. satırında geçen “alagi ekudie” ifadesini “(folgende) [Bes]timmung (?)...” yani “aşağıda belirlenen” şeklinde çevirmiştir. Salvini 1979: 125.

⁶ CTU IV: no. CT Ba-2 Ro, satır.3: 128.

⁷ Söz konusu işaretleri inceleyen ve değerli görüşlerini benimle paylaşan Julius-Maximilians-Universität Emekli Öğretim Üyesi Prof. Dr. Gernot Wilhelm'e buradan teşekkür ediyorum.

yer adlarına “bölgesi, toprağı, ülkesi,” anlamını katar (CTU IV: 302). Buna göre 5. satırda –pa şeklinde biten sözcük olasılıkla bir yer adıdır. Satır 6.’nın başlangıcında geçen ^{KUR}bia[.] ülkesi (Bianili) göz önünde bulundurulduğunda adı geçen kentten Urartu başkenti [Tuş]pa olma olasılığı artmaktadır. Buna göre tablette 5.satır

[^{URU}tu-uş]pa KUR-ni

şeklinde tamamlanabilir.

Satır 6. Bu satırın başlangıcında Bia[...?] Ülkesi adı geçmektedir. Urartu yazıtlarında geçen ve Kars/Çıldır Gölü’nün güneybatısına lokalize edilen (Diakonoff-Kashkai 1981: 22) “bia” adında bir ülke adı bilinmektedir.⁸ Fakat devamı kırık olan sözcük büyük bir olasılıkla yazıtlarda sıklıkla geçen, Urartuların kendi ülkelerini adlandırdıkları “Bianili” ülkesi adıydı. ^{KUR}bia ifadesinden sonra kırık şekilde devam eden satırın sonunda –i işareti okunmaktadır.

Satır 7-8. Her iki satır 2 sayısı ile başlamaktadır. Takip eden yerler kırık olduğu için burada 2 ile belirtilen şeylerin mahiyetini bilemiyoruz. 7. satırın sonunda çoğul determinatifi olan MEŠ işareti okunmaktadır. 8. satırın sonu ise –e işareti ile bitmektedir. Van Kalesi Höyüğü tabletinin en yakın paraleli Bastam Kalesinde ele geçen bir tablettir. Bastam tabletinde kral, Lubşuşini adlı bir kale sorumlusunu (^{LÚ}É.GAL) adamlara (^{LÚ}MEŠ) verilmek üzere 3’er ve 2’er şeklinde ekmek (NINDA) dağıtımında görevlendirir.⁹ Van Kalesi tabletindeki 7-8. satırlarda verilen sayılar Bastam tabletinde olduğu gibi dağıtılacak ekmek sayıları olabilir. Bu durumda tabletteki 7. satırın sonundaki MEŠ determinatifi muhtemelen Bastam tabletinde ekmeklerin dağıtıldığı “adamlar” manasına gelen ^{LÚ}MEŠ ifadesindeki MEŠ işaretidir.

Satır 9. Üzerinde işaret görülen son satırdır. Burada sadece satırın sonunda –a işareti okunmaktadır.

Tabletin son satırı (10) tahrip olduğundan okunamaz haldedir.

Van Kalesi Höyüğünde ele geçen bulla üzerindeki ^{LÚ}aşuli türü silindirdamga mühür baskılarına sahip bulla, tablet türü yazılı belgeler II. Rusa’nın (M.Ö.672) kurduğu Karmir-Blur, Bastam ve Ayanis gibi merkezlerde karşımıza çıkmaktadır (CTU IV: 214 vdd.). Söz konusu bulla Van Kalesi Höyüğü veya yakın çevresinde krali depolama faaliyetleri ve mal dolaşımının

⁸ CTU I: no. A 8-2 Vo; satır: 1: 330-332; CTU I: no. A 8-3 I; satır: 8: 332-334; CTU I: no. A 8-7; satır: 5: 347-348.

⁹ CTU IV: no. CT Ba-2 Ro: 128.

olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Tam bu noktada yine höyükte ele geçen yazılı kap parçası özellikle kalınlığı ve üzerinde olasılıkla yeni bir ölçü birimini bildiren yazıtıyla birlikte diğer Urartu yazılı kaplarından ayrılmaktadır. Her ne kadar kırık olduğundan dolayı üzerindeki ölçü birimini tespit edemiyorsak da, bu yazılı seramik parçası höyük çevresinde krali bir depolamanın varlığını göstermektedir. Bunların yanı sıra Van Kalesi höyüğü tableti ile Bastam'da bulunmuş tablet arasında sözcük, metnin işlenişi ve muhtemelen tema gibi konularda yakın benzerlikler söz konusudur. Bundan yola çıkılarak, Van Kalesi Höyüğü tabletinin de Bastam Kalesi tableti gibi bir kral fermanı olduğu söylenebilir. Bastam tabletinin yazıtsız arka kısmında Urartu Kralı II. Rusa dönemi inşa edilen kalelerde sıklıkla karşımıza çıkan ^LÜaşuli türü mühür basılmıştır. Fakat Van Kalesi Höyüğü tabletinin arka kısmının boş olmasına rağmen herhangi bir mühür baskısı izine rastlanmaz. Bununla birlikte fırınlanmamış olmasını da hesaba katarsak tablet büyük bir olasılıkla dolaşıma sokulmadan belki de üretildiği yerde bırakılmıştır. Nitekim tabletin ele alınmayacak kadar dağılabilir olması üretim yerinin uzak olmadığını göstermektedir. Gerek bulla gerekse tablet II. Rusa dönemine işaret etmektedir. Bu veriler, Van Kalesi Höyüğü ve dolayısıyla Van Kalesinin II. Rusa döneminde de kullanım gördüğünü göstermesi açısından önemlidir. Nitekim II. Rusa dönemine ait Ayanis Kalesinde ele geçen bir bulla üzerinde geçen “Kika” adlı bir adam ile “Krali kent Țu.(şpa)” ibareleri bu öneriyi desteklemektedir (CTU IV: no. CB Ay-2: 177).

Urartu başkenti Tuşpa sitadeli'nin (Van Kalesi) hemen karşısındaki Van Kalesi Höyüğünde son dönemlerde gerçekleştirilen kazılarda ilk kez yazılı verilerin ele geçmesi Urartu arkeolojisi için umut vericidir. Höyükte sürdürülecek olan bilimsel arkeolojik çalışmalarda söz konusu verilere yenileri ekleneceği kuvvetle muhtemeldir.

Kenan Işık

Van Arkeoloji Müzesi

Van / Türkiye

ke_nan123@hotmail.com

The Written Documents that have been Discovered in the Van Fortress Mound Excavations

The Van Fortress Mound, which is located on the Northwest of Van Fortress, is an important center in Urartian archeology. Urartian period layers have been found in the excavations here. In the excavations, which started again in the mound in the recent years, besides many Urartian findings, some Urartian written documents have also been found. Among these a bullae, which has a cylindrical-stamp seal on it has also been found. The stamp seal on the bullae, which has life tree and complex creatures scenes, is the one on the documents, which has been obtained in the centers that belong to the King Rusa II. In the stamp seal, which was not completely sealed on bullae, can be translated [.....]-ri m^D[.....]. The inscription on the piece of vessel, which is understood to belong to the trunk of vessel, can be translated as [....] 3 u-[...]. This short inscription is different from the Urartian pithos inscriptions and inscriptions, which inform the capacity of the ceramic. The letter U in the inscription can be an Urartian measure, which provides the measure unit of the vessel. The thinness of the vessel piece obtained, in comparison to Urartian pithoses, also supports this thesis. And lastly, a highly fragmented Urartian tablet has been obtained in the Van Fortress Mound. The tablet probably entreats [?] a king's rescript. The terms like Bianili country and Tušpa region in the tablet are in agreement with the location of the Van Fortress. The closest image of the tablet inscription is a tablet, which was obtained in Bastam that belonged to the King Rusa II period. In both tablets there are resemblances like the instilling of the text and especially the common use of the "ekudi" word. The numbers provided in the last rows of the tablet, like the Bastam tablet, were probably treating bread (NINDA) distribution.

The bullae and the tablet, which have been discovered in the Van Fortress Mound, must have belonged to the same time period of the documents, which were found in the center's that belonged to the King Rusa II. These documents are important in the sense that they show the mound was used in Rusa II period. And also the piece of vessel found in the mound and the inscription on it, hints a new Urartian measurement unit. The ensuing excavation will highlight these points.

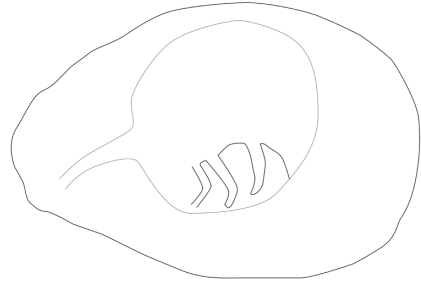

Kaynakça

- Abay E.
2001 “Seals and Sealings”, A. Çilingiroğlu – M. Salvini (eds.), *Ayanis I. Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduri-kai 1989-1998*, Istituto di Studi Civilta Dell'e Egeo e Del Vicino Oriente, Roma: 321-353.
- ABZ Borger R., *Assyrisch-Babylonische Zeichenliste*, *Alter Orient und Altes Testament Band. 33*, NeukirchenVluyn: Neukirchener Verlag, 1978.
- CTU I Salvini, M., *Corpus Dei Testi Uratei Volume I*, Istituto di Studi Civilta Dell'e Egeo e Del Vicino Oriente, Roma, 2008.
- CTU IV Salvini, M., *Corpus Dei Testi Uratei Volume IV*, Istituto di Studi Civilta Dell'e Egeo e Del Vicino Oriente, Roma, 2012.
- Diakonoff, I. M. – M. Kashkai
1981 *Geographical Names according to Urartian Texts*, Wiesbaden.
- Konyar, E.
2011 “Excavations at the Mound of Van Fortress/Tuşpa”, *CollAn X*: 147-154.
- Korfmann, M.
1982 *Tilkitepe, Die ersten Ansätze prähistorischer Forschung in der östlichen Türkei*, Tübingen.
- Melikishvili, G. A.
1971 *Die urartäische Sprache*, Roma.
- Salvini M.
1979 “Die urartäischen Tontafeln aus Bastam”, W. Kleiss (ed.), *Bastam I. Ausgrabungen in den urartäischen Anlagen 1972-1975* (Teheraner Forschungen IV), Berlin: 115-131.
- Seidl, U.
1979 “Die Siegelbilder”, W. Kleiss (ed.), *Bastam I: Ausgrabungen in den urartäischen Anlagen 1972-1975* (Teheraner Forschungen IV), Berlin: 137-149.
- Tarhan, M. T. – V. Sevin
1991 “Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, 1989”, *Kazı Sonuçları Toplantısı XII/II*, 1991: 429-456.
- 1993 “Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, 1991”, *Kazı Sonuçları Toplantısı XIV/I*: 407-429.
- Wilhelm G.
2008 “Urartian”, R. D. Woodard (ed.), *The Ancient Languages of Asia Minor*, Cambridge: 105-123.

Res. 1

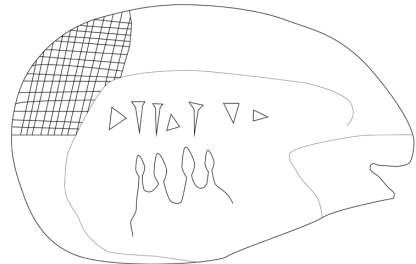
Çiz. 1

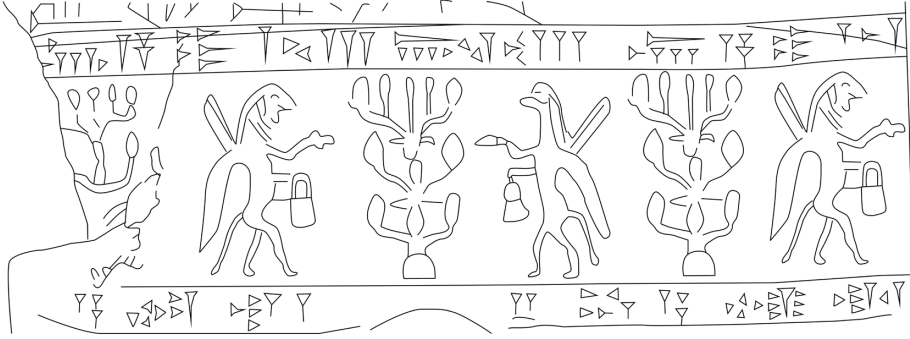
Çiz. 2

Res. 2

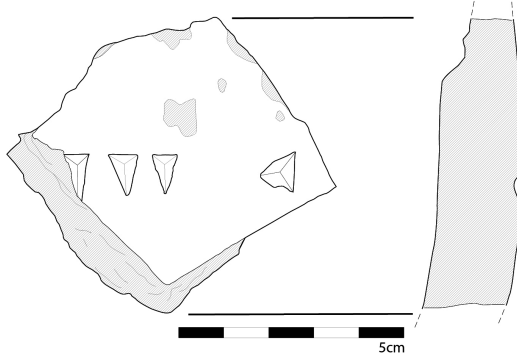
Çiz. 3

Çiz. 4

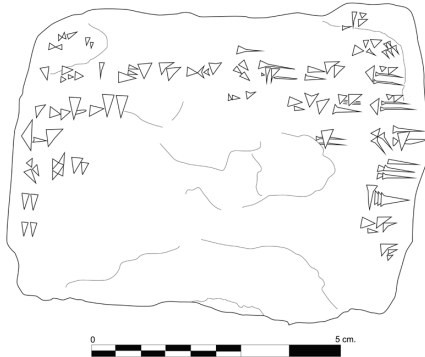
Res. 3

Çiz. 5

Res. 4

Çiz. 6

